

Fantastik kinofilmlərdə musiqinin dramaturji xüsusiyyətləri

Əsrəfzadə Səmrəl (AMK)

Fakültə: Musiqi tarixi və nəzəriyyəsi

İxtisas: Musiqi nəzəriyyəsi

Kurs: II

**Elmi rəhbər: sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru,
professor Ülkər Əliyeva**

Magistr buraxılış işinin mərkəzində “musiqidə təsvirilik” probleminin araşdırılması məsələsi durur. Qeyd etmək lazımdır ki, “musiqidə təsvirilik”, fantastik təzahürlər həm bəstəkarların, həm də tədqiqatçıların daim diqqətini cəlb etmişdir. Hazırda da aktual məsələ olaraq diqqət mərkəzindədir. Musiqili təsviriliyin tədqiqi ilə bağlı rus (M.Aranovski, B.Asafyev, V.Vanslov, S.Skrebkov, V.Xolopova, O.Yendutkina) və qərb (A.V.Ambros, S.Bryun, N.Kuk, E.Lokspeyser, D.F.Toviy, M.Fink, M.Morton, P.L.Şmank, P.Şnyder) musiqişünaslarının əhəmiyyətli dərəcədə böyük rolu olmuşdur.

Y.Kremlyov, Q.Laroş, O.Popovski, Y.Tyulin, M.Brenet, L.Lesli, R.U.S.Mendl və digərlərinin ayrı-ayrı nəşrləri də həmçinin musiqidə təsviriliyin müxtəlif təzahürlərinin işıqlandırılmasına həsr olunmuşdur. Tədqiqatçıların marağına və musiqişünaslığın bu sahəsində nəşrlərin işıq üzü görməsinə baxmayaraq, hazırkı problem özünün əhəmiyyətini və aktuallığını tam mənada mühafizə etməkdədir.

Təqdim etdiyimiz buraxılış işində musiqidə təsvirilik deyərək, biz milli kino musiqimizdə fantastik təzahürlərin araşdırılmasını əsas götürmüşük. Konkret olaraq milli kinofilmlərin musiqisi nümunəsində əsərlərin kompozisiya və dramaturji xüsusiyyətlərini göstərərək, biz bu nümunələrdə musiqili - fantastik təzahürlərin spesifikasiyasını aşkara çıxarmağı qarşımıza məqsəd qoymuşuq. Fantastik təsviri obrazların təcəssümü üçün kino industriyasında bütün dövr-

lərin ən məşhur sənət əsərlərindən olan “Bir Qalanın Sirri”, “Qərib Cinlər Diyarında”, “Sehrlı Xalat” filmlərinin musiqisini nəzərdən keçirmişik. Musiqidə fantastik təzahürlərə musiqi obrazlarının təfsir prinsipləri də daxildir. Bunu “musiqili təfsirçilik” də adlandırmaq olar. Milli kino musiqisində fantastik təzahürlərin bir problem kimi az öyrənilməsi buraxılış işinin özünəməxsusluğunu müəyyən edir və adı çəkilən mövzunun aktuallığını şərtləndirir.

Bu mənada buraxılış işində biz müasir kino musiqisi sahəsində tətbiq olunan XIX-XX əsr bəstəkar musiqisinin (R.Vaqner, Q.Maler, R.Ştraus, D.Liçeti) bir sıra elmi - fantastik (“2001: A Space Odyssey”) və bədii (“Kosmos uşağı”) filmlərdə istifadəsinə, ümumiyyətlə bəstəkar yaradıcılığında fantastik təzahürlərə nəzər salıq. F.List, H.Berlioz, R.Vaqner, N.Rimski-Korsakov, P.Çaykovski, M.Musorqski kimi bəstəkarların əsərlərində təsadüf olunan təsvirilik bir yaradıcı prinsip və təfəkkür metodu kimi əsaslandırılır.

Bununla yanaşı, buraxılış işində hazırda fəaliyyət göstərən xarici bəstəkarların (Con Uilyams, Hans Zimmer, Ramin Cavadi, Klaus Badelt, Simon Cokan) müəllifi olduğu musiqinin bir çox fantastik filmlərdə tətbiqi nümunəsində (“Pirates of the Caribbean”, “Harry Potter”, “Game of Thrones”, “Westworld”, “Star Wars”) musiqidə təsvirilik probleminin öyrənilməsinə cəhd göstərilib. Qeyd edək ki, kinematografiyanın inkişafı ilə bərabər, kino musiqisi sahəsində də bir çox yeniliklər özünü göstərməyə başlamışdır. Kino öz quruluşunu inkişaf etdirərkən musiqi baxımdan yeni cəhətlərin yaranmasına yol açmışdır. Film musiqisinin yaranması film nümayişləri ilə birlikdə başlamışdır. Bildiyimiz ilk film musiqisindən, Lumiere qardaşlarının çəkdiyi filmin nümayişləri vaxtı istifadə olundu. Parisdə 1895-ci ildə nümayiş olunan film zamanı onu fortepiano müşayiət etmişdir. Çox qısa bir zaman keçdikdən sonra Lumyer qardaşlarının İngiltərədəki ictimai tamaşalarında Londonun müxtəlif teatrlarında film zamanı onu fortepiano müşayiət etmişdir. Səssiz filmlərin musiqi müşayiətinə səbəb olan cəhətlər aşağıdakılar idi: narahətçilik doğuran səslərin aradan qaldırılması, durğunluğun,

hərəkətsizliyin, səssizliyin aradan qaldırılması, film anlayışının davamlılığına vasitəçilik etmək, filmin görüntülərinin illüstrasiyası, ticari səbəblər və s.

Musiqinin yaxşı seçildiyi təqdirdə filmin izləyici üzərindəki təsirini artırdığını gören prodüserlər filmə xüsusi olaraq musiqi bəstələnməsinin vacibliyini anladılar. 1908-ci ildə film musiqisinin ilk partiturası (score) meydana çıxdı. Bu, Kamill Sen-Sansın “L'Assassinat du Duc de Guise” filminə musiqisi idi. 1913-cü ildə “Der Student von Prag”, “Cabirio”, “Rapsodra Satanica”, “The Birth of a Nation”, “Civilisation” filmlərinə xüsusi musiqi partituraları yaranır.

Qrammofonun inkişafı ilə ilk ticari səsyazmaların başlaması eyni tarixlərə təsadüf edir. Qeyd edək ki, ilk diskələr, 1926-cı ildə Bell laboratoriyasında işıq üzü görür (“Don Juan” filmi üçün hazırlanmış vitofon yaranır). Val əsaslı səslə film sisteminin üstünlükləri çox idi. Tədricən sinxronizasiya edilən musiqi və səs effektləri meydana gəlirdi.